

Uluslararası Uyğur Araştırmaları Dergisi, Sayı: 4, 2014, Sayfa: 71-88.
Xelqara Uyğur Tetqiqati Jurnali, San: 4, 2014, Sehiye: 71-88.
International Journal of Uyghur Studies, Volume: 4, 2014, Page: 71-88.

UYGUR “KÖK ME REB ” ÜZER NE B R DE ERLEND RME*

Adem ÖGER**

ÖZET

Uygur Türklerinin sosyal hayatında önemli yer tutan kültürel unsurlardan biri me replerdir. Uygur me repleri sözlü kültür ürünlerinden halk türküleri, bilmece, fıkra ve maninin yanı sıra müzik, dans, giyim-kuşam, yeme-içme, köy seyirlik oyunları ve el sanatları gibi kültürel unsurları içinde barındırır. E lenmenin yanı sıra e itim ve bireyin sosyalleşmesini de içine alan bu törenler, Uygur Türklerinin vazgeçilmez sosyal birlikteliklerinden birini oluşturmaktadır.

Makalede, ilk olarak “me rep” kavramı ve Uygur me replerinin genel özellikleri hakkında bilgi verilecek, daha sonra da “Kök Me reb”nin hangi coğrafyada, kimler tarafından, nasıl icra edildiği; bu me rebin yapı, içerik ve işlevi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çin, Uygur, Kumul, Me rep, Türkoloji.

AN ASSESMENT ON “KÖK MESREP” OF UIGHUR

71

ABSTRACT

One of the cultural values taking an important place in the social lives of Uighur Turks is mesreps. Uighur mesreps contain within itself folk songs, riddles, joke, folk poem from oral culture as well as cultural elements such as music, dance, wear clothing, eating and drinking, village theatrical plays and crafts. These ceremonies involving entertainment as well as education and socialization of individuals are one of the indispensable social cohesion of Uighur Turks.

In this paper, firstly the concept of mesrep and the general features of Uighur mesreps are given. And then, it is emphasized on the “Kök Mesrep” by considering of what geography, by whom and how performed; and also its structure, content and functionality.

Keywords: China, Uighur, Kumul, Mesrep, Turcic Studies.

* Bu makale, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi ile Saraybosna Üniversitesi i birliğinde 12-13 Kasım 2014 tarihleri arasında Nevşehir’de düzenlenen “Uluslararası Türk Kültürü Araştırmaları Sempozyumu”nda sunulan sözlü bildirisinin gözden geçirilmiş eklidir.

** Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Bölümü, Nevşehir-TÜRK YE, E-posta: adem.oger@nevsehir.edu.tr.

Uygur Türklerinin sosyal hayatında önemli yer tutan me rep, geleneksel müzik, dans, yeme-içme, köy seyirlik oyunları ve el sanatları gibi e lence unsurlarının yanı sıra e itim ve bireyin sosyalle mesini de içine alır. Türkçe Sözlük'te me rep, "1. Yaradılı , huy, karakter, mizaç. 2. Davranı biçimi."¹ ekinde tanımlanmaktadır. Me rep; "ziyafet", "keyif meclisi" ve "ölen" anlamına da gelir.² Bir ba ka ifadeyle "me rep", "insanların bir yerde toplanarak arkı ve dans e li inde e lenmesi, toplantı"dır.³ "Bezme veya me rep kılmak" ise me rep düzenlemek anlamındadır.⁴ Uygur Türkleriyle özde le en "me rep"; türkü, müzik, halk dansları ve her çe it halk dansları ile beraber halkın gelenek ve göreneklerinin bir arada icra edildi i ve ya andı ı kültürel bir e lencenin ismidir. Birkaç aile veya daha kalabalık toplulukların kendi aralarında sırayla yaptı ı bu e lence, Uygur Türkleri arasında zamanla geli ip kök salmı tır. Bu durum, "Uygurların oldu u yerde me rep de vardır"⁵ ekindeki Uygur atasözünde açıkça ifade edilmektedir.

Uygur me repelerinin tarihi oldukça geriye gitmektedir. Nitekim bu merasimleri Çin tarihçileri de eserlerinde kaydetmi tir. 6. yüzyıla ait "Viya Salnamesi"nde ve "Gavçi Tezkeresi"nde eski Uygurların örf ve adetleri üzerinde durulmu tur. Bu kaynaklarda "onlar, kabileleriyle at yarı ı, arkı ve halk dansları gibi e lenceler tertip ederlerdi" denilmektedir. Bu merasimleri gösteren resimleri incañ "Miñöy (Binev)"⁶ kalıntılarının duvarlarında da görmek mümkündür. MS. 5 ve 6. yüzyıla ait olan "Kızılmıñöy (kızılbinev)"in 38-110 numaralı duvar resimlerinde kadın ve erkeklerin bir arada saz çalarak e lence tertip ettiklerini gösteren resimler vardır. Bu tarz resimleri, Turfan Bezeklik "Miñgöy" 25 numaralı odasında ve Kuçar Kuntura "Miñöy" 30 nolu odasında da görmek mümkündür. Bu tarihî resimlerden böyle e lenceli toplantıların, Türklerin hayatında çok eskilere uzanan bir geçmi i oldu unu görüyoruz. Uygur halk me repeleri de tarihin adı ı içerisinde geli erek, her devirde, o devrin hayat artlarına cevap verecek bir nitelik kazanmı tır.⁷

72

Divanü Lügati't-Türk'te "me rep" ile ilgili olarak "sürçük" ifadesi kullanılmaktadır ve bu kavram "gece toplantısı, müsamere" anlamına gelmektedir.⁸ Bu konuda Divanü Lügati't-Türk'te yer alan bir di er kavram ise "enbuy"dur. Bu kavram da "ba ka bir davetten sonra geceleyn gidilen içki ziyafeti" anlamındadır.⁹

13. yüzyılda dünyanın büyük bir kısmını dola an Marko Polo, seyahatnamesinde Ka gar, Yarkent, Hoten ve Kumul gibi Uygur Türklerinin ya adı ı bölgeler hakkında bilgi verirken Kumul'da ya ayan Uygurlar hakkında u bilgilere yer verir: "Kumul'un insanları çok ne eli insanlar do rusu. Gülüp oynamasını çok seviyorlar. Öyle derin dü ünçeye dalan ki iler de il, ba lıca u ra ları müzik. Zaten varsa müzik yoksa müzik. Çalsınlar, dans etsinler, e lensinler."¹⁰ Bu

¹ **Türkçe Sözlük 2**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 1014.

² Emir Necipoviç Necip, **Yeni Uygur Türkçesi Sözlü ü**, Rusçadan çev. klil Kurban, TDK Yayınları, Ankara 1995, s. 269.

³ **Uy ur Tiliniñ zahlik Lu iti**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 1999, s. 1032.

⁴ **Age.**, s. 1032.

⁵ Abdül ekür Turdi, "Halkın Sanat Okulu Uygur Halk Me repeleri", **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C. IV, Kültür ve Turizm Bakanlı ı Yayınları, Ankara 1982, s. 560.

⁶ Miñöy (Binev): Budizm döneminde da veya vadilerin yamaçlarına yapılan kaya oyma tapınaklardır. Özellikle Kuça ehri yakınındaki Mucut Vadisi ile Turfan'daki Bezeklik ve Be balık nahiyelerinde bu tapınaklardan ço u günümüze kadar ayakta kalmı tır. Bu yapılardan çok fazla oldu u için "miñöy (binev) denilmi tir. Bu tapınaklarda bulunan duvar resimlerinde, o dönemin sosyal ya amı ve sanatını görmek mümkündür.

⁷ Adem Öger, **Uygur Türklerinde Törenler ve Bayramlar**, Grafiker Yayınları, Ankara 2013, s. 154-155; **Cungo Uy ur Me repeleri**, haz. Tömür Davamet vd., incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2009, s.7-8.

⁸ **Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I**, çev. Besim Atalay, TDK Yayınları, Ankara 1992, s. 478

⁹ **Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi IIII**, çev. Besim Atalay, TDK Yayınları, Ankara 1992, s. 239.

¹⁰ Uygur Türklerinin sosyal hayatında ve anlatmalarında müzik ve çalgıların yeri hakkında geni bilgi için bk. Mustafa Arslan, Adem Öger, "Uygur Türklerinde Bazı Çalgılar ve Çin Kültürüne Etkisi", **Türk Dünyası ncelemeleri Dergisi**,

bilgiler bize, günümüzde kök me rebinin en yo un icra edildi i Kumul’da, müzik ve dansın sadece belli tören ve bayramlarda de il, günlük hayatın bir parçası olarak da her zaman yer aldı ını göstermesi bakımından önemlidir.

Uygur Türklerinde çocukların okullarda e itimine büyük önem verilmekle birlikte me rebe göndererek edep erkân, kaide kural ve ahlâkî de erleri ö renmesi de bir gelenektir. Me repler, çocukların sosyalle ti i ve toplumsal kuralları ö rendi i bir e itim kurumudur. Çocuklar me replerde, misafir a ırlama, sofraya serme, sofradaki misafirlere hizmet etmenin kaide ve kuralları, müzik aleti çalma, türkü söyleme, birbirini dansa davet etme ve me rep meydanının kuralları gibi hususları ö renirler. Böylece gelene i ya atma, büyüklere hürmet etme, güzel ahlaklı olma, edep ve hayâyı da bu me replerde ö renirler. Bu nedenle Uygur Türkleri arasında “Çocu unu büyütüp mektebe ver, mektepten dönünce me rebe ver (Balañni mektepke ber, mekteptin alip me repke ber)” ekindeki atasözü me hurdur.¹¹ Me rep, halkın edep ve ahlak mektebidir. Uygurlar arasında “Âlim olaca ım dersin okula git, adam olaca ım dersin me rebe git (Alim bolay diseñ mektepke bar, adem bolay diseñ me repke bar)” atasözü çok yaygındır. Hatta edepsiz, ahlaksız davranan ve lüzumsuz konu an ki iler için “me rep görmemi (me rep körmigen)” denilmektedir.

Me repler icra edildi i köy, kasaba veya mahallenin birtakım sorunlarının çözümü içinde bir me veret özelli i gösterir. Mahallede bozuk yolun düzeltilmesi, yıkılan köprüünün veya evin tamiri, ark ve kanalların temizlenmesi gibi hususlar, me replerde isti are edilerek elbirli i ile çözülmür. Ayrıca mahalledeki ya lılar, kimsesizler, yetimler ve hastalar me rep yöneticisine bildirilerek o kimselere de yardım edilir.¹²

Uygur Türkleri arasında me repler mevsimlere, düzenleyen ki ilere, düzenlendi i bölgelere göre de i ik adlar almı tır. Örne in; Ka gar’daki aynı meslekten olan ki iler kendi aralarında sürdürdü ü me replere “mevsim me repleri”; kadınların kendi aralarında devam ettirdi i e lencelere “beravet me repleri”; Kumul’da gerçekle tirilen me replere “kök me rebi”; li bölgesinde sadece erkeklerin katıldı ı me replere “ottuz o ul me rebi”, li halkının kendi akranları arasında yaptı ı kılık me replere “(katar) sıra me repleri” ve ırmak kenarlarında yapılanlara da “seyle me repleri” denilmektedir. Tarihi süreçte Uygurlar arasında tespit edilen me replerin sayısı ise 120’den fazladır.¹³ Ancak günümüzde ekonomik sıkıntılar, kültürel baskılar ve sosyo-kültürel ya amdaki de i ime ba lı olarak me replerin sayısında ve icrasında azalma oldu unu söyleyebiliriz.

Uygur me replerinin bir tertip ve düzeni vardır. Gönüllülük esasına dayalı olmakla birlikte, me replerde sergilenen oyunlarda belli kurallar ve görevliler vardır. Oyunların kuralları ve me rebi yönetecek ki iler, oyuna katılanların ortak görü ü ile belirlenir. Me replerde bir padi ah veya yi itba ı (tu çi beyi) ve kadı (sotçi)nın bulunması, me repte ikâyetlerin dile getirilmesi ve kadı aracılı ıyla bunların çözülmesi söz konusudur.¹⁴ Bu gelenek, halkın adalet ve yargı sistemini içinde barındıran örgütsel bir yapıya sahiptir. Bu kaideler, gerçekte oyuna katılanların ahlâkî yönlerinin güçlenmesini ve onların sosyalle mesini amaçlamaktadır. Me rebe geç kalma, sebepsiz ve izinsiz me rebe gelmeme, me repte dürüst davranmama, keyif etme, büyüklere saygısızlık, kadınlara aka yapma me repte yapılmaması gereken davranı lardan bazılarıdır.¹⁵

VIII/2, zmir 2008, s. 9-16; Yasin Yüsupcan, “Türk Kültürünün Çin Kültürü Üzerindeki Etkileri”, *Turkish Studies*, Volume 4/3, 2009, s. 2351-2370.

¹¹ Adem Öger, *Uygur Türklerinde Törenler ve Bayramlar*, Grafiker Yayınları, Ankara 2013, s. 154-155.

¹² Tömür Davamet, “Uygur Me repleri Hekkide”, *Cuñgo Uy ur Me repleri*, haz. Tömür Davamet vd., incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2009, s. 10.

¹³ *Cuñgo Uy ur Me repleri*, haz. Tömür Davamet vd., incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2009, s.1.

¹⁴ Tömür Davamet, “Uygur Me repleri Hekkide”, *Cuñgo Uy ur Me repleri*, haz. Tömür Davamet vd., incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2009, s.9.

¹⁵ Abdurehim Hebibulla, *Uy ur Etnografiyisi*, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2000, s. 444-445.

1. “Kök Me rebi” ve “Karlık Oyunu”

Uygur me repleri arasında çok özel bir yere sahip olan “kök me rebi”, daha çok Kumul, Piçan ve Turfan gibi ehirlerde düzenlenmektedir. Bu me rebe Kumul ehrinde “kök me rebi”, Piçan bölgesinde ise eski adı olan “melis me rebi” veya “maysa oyunu” da denilmektedir.¹⁶ Kök me rebi, yılın ilk karı ya dı ı zaman ba lamaktadır ve Nevruz bayramına kadar devam etmektedir. Bu me rep, bir taraftan mahsulün bollu u içinde yeni yılı kar ılamak di er taraftan da yeni yılda bol mahsul elde etmek amacıyla gerçekleşmektedir.¹⁷

Me rebe verilen “kök” ismi ile ilgili olarak Rahile Davut, me rebe isim olan kök kavramını “atalarımız güne , ay, yıldız gibi gök cisimlerini içinde barındıran “Gök”ü bir ilahi güç olarak görüp onu yüceltmi lerdir. Gök’ü en yüce ve mukaddes Tanrı olarak de erlendirmi lerdir. Kök me rebindeki kök ifadesi de atalarımızın “ilahi renk”, “mukaddes renk” olarak kabul ettikleri “kök/gök” rengini ifade etmektedir. Ayrıca atalarımızın bu me rebi kök ismiyle adlandırmasının bir nedeni bütün tabiatın ye ermesi ve canlanmasını Kök Tanrı’ya ba lamalarıyla ili kilidir”¹⁸ demektedir. Uygur ara tırıcı Yüsüp shak ise “Kök” kavramının “Tanrı, gökyüzü, renk, köken, nesil, büyük” gibi çok de i ik anlamlar ihtiva etti ine dikkat çekerek me rebe isim olan kavramın “Gök Tanrı” ile ili kili oldu unu beyan eder.¹⁹

Uygur Türkleri arasında kar, bereket ve bolluk ifadesidir. Bu durum “Bu dayını kar bassa, ambar sal” ekindeki atasözünde açıkça ifade edilir. Ayrıca kar, temizlik, a (una benzetilir) ve toklu un sembolüdür. Bu dü ünçe ve inanı , “Tarlayın karda donması, ba ını Hüda’nın ok aması (Yéziñniñ karda toñli ini, bé iñni Hudaniñ oñli ini)” veya “Tarlayın karda donması, Huda’nın seni una belemesi (Yériñniñ karda toñlu ini, Hudaniñ séni un a miligini)” ekindeki Uygur atasözlerinde de dile getirilmi tir.²⁰ Kök me rebi bir oyunla ba lar ve bu oyuna “karlık oyunu” adı verilir. Yılın ilk karı ya dı nda birkaç ki i birbirleriyle konu ur ve istedikleri birinin evine “karlık” bırakır. “Karlık” bir kâ ıda yazılmı iirdir ve genellikle öyledir:

Karda karlık ta liduk	<i>Karda karlık bıraktık</i>
Bu oynunni ba liduk	<i>Bu oyuna ba ladık</i>
Yeñi karniñ hu lukida	<i>Yeni karın güzelli inde</i>
Sizge karlık ta liduk”	<i>Size karlık bıraktık</i>

Karlık apar an ki ini	<i>Karlık bırakan ki iyi</i>
Pem bilen tutsila	<i>Aklın ile yakala</i>
Yüzlirige kara sürkep	<i>Yüzlerine kara sürüp</i>
Aldimiz a kelsile” ²¹	<i>Önümüze gelsinler</i>

Karda karlık ta liduk	<i>Karda karlık bıraktık</i>
Yam urda ya lik ta liduk	<i>Ya murda ya lk bıraktık</i>
Köñüllerniñ hu likidin	<i>Gönüllerin ho lu undan</i>
Bu oynunni ba liduk.	<i>Bu oyuna ba ladık</i>

¹⁶ Osman smail, **Helk É iz Edebiyatı Hekilde Omumiy Bayan**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 1998, s. 438-441; Abdükerim Rahman, **Uy ur Örp-Adetliri**, incañ Ya lar-Ösmürler Ne riyatı, Ürümçi 1996, s.145-146.

¹⁷ Rahile Davut, Yasin Muhpul, **Uy ur Me rep Medeniyiti 1**, incañ Güzel Senet-Foto Süret Ne riyatı, Ürümçi 2011, s. 25.

¹⁸ Rahile Davut, Yasin Muhpul, **Age.**, s. 25-26.

¹⁹ Yüsüp shak, “Köktin Köklemgiçe”, **Cuñgo Uy ur Me repleri**, haz. Tömür Davamet vd., incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2009, s. 780.

²⁰ Yüsüp shak, **Agm.**, s. 782.

²¹ Abdükerim Rahman vd., **Uy ur Örp-Adetliri**, incañ Ya lar-Ösmürler Ne riyatı, Ürümçi 1996, s. 139-140.

Kar élip bar an ki i *Kar(lık) alıp varan ki i*
Kelse salamet yétip *Gelse selamet ula ıp*
Kar élip kal an ki i *Kar(lık) alıp kalan ki i*
Cabduk kilur atni çéçip²² *Atın takımını hazırlar*

“Karlık” adı verilen ve yukarıdaki şiirin yazılı olduğu kâğıt (mektup), yılın ilk meşrebini düzenlemesi istenen kişinin evine saklanır. Eşer ev sahibi, mektubun bırakıldığı anda onu bırakan kişinin arkasından koşarak onu yakalayabilirse, mektupta istenilen artların hepsini mektubu eve bırakan kişi yerine getirmek zorundadır. Yalnız bununla da kalmaz yine yakalanan kişinin yüzü siyaha boyanıp eee ters bindirilir ve halkın arasında dolaştırılır. Karlık bırakılan kişi, evine karlık bırakıldığı zaman farkına varamaz veya mektubu bırakan kişi belirten zaman içinde yakalayamazsa yenilmi sayılır. Karlık bırakan kişi yakalanmadığı takdirde, evine karlık bırakılan kişinin evinde yılın ilk meşrebi düzenlenir. Böylece karlık oyunu ile ilk meşrebin kimin evinde düzenleneceği belirlenmiş olur.²³

2. Kök Meşrebi Hazırlıkları

Kök meşrebinin günü belirlendikten sonra hazırlıklar yapılır. İlk meşrebin düzenleneceği evde komuların da yardımıyla “kök yeti tirme”, “kün çiçek/düğü yapma”, “ekmek pişirme” ve “dokuzluk hazırlama” gibi hazırlıklar yapılır.

Kök²⁴ yeti tirme, ü ekildedir: Olgun ve kurumuş bir kabağın üst kısmı kesilerek içi temizlenir. Çiğne pamuk yerle tirilerek ısıtılır ve pamuğun arasına bu day yerle tirilir (Resim 1). Kök hazırlanırken ü dörtlük söylenir:

“Kökle kökle ‘Kök Hanım’ *Büyü büyü Kök Hanım*
Boyuñ kökke taka sun *Boyun göze ula sın*
Beht sana yar bolsun *Baht sana yar olsun*
Tac u tahtıñ hör bolsun”²⁵ *Tac u tahtın hür olsun*

“Kök” hazırlığı bittikten sonra dua edilir. Kabağın içine yerle tirilen bu day ye erip bir karı uzadımda süslenir. Kökü süsleme işe öyledir: Bir havuç yukarıdan ağıza doğru üç parça halinde kesilir. Bu parçalardan her biri çember haline getirilerek akdikenin dikenini ile dokuz kuru üzüm tanesi buna tutturulur. Bu çember ekindeki havuca, bir çubuk sokulur ve kökün içine yerle tirilir. Bunlar, güneşi, ayı ve dünyayı sembolize eder. Kâğıttan yapılan bir tavuk ve horoz sureti de birbirine bakacak şekilde çubukla kökün içerisine yerle tirilir. Daha sonra kökün üzeri bir alınlık ile örtülür (Resim 2).

Meşrepi için hazırlıklardan biri de “pota yapma”dır. Pota, “bele balanan kuma, belbağı”²⁶ demektir. Ancak bu kumağı birkaç düğüm atılarak ve ekil verilerek meşreplerde istenilen bir kişiye meşrepi meydanına davet etmek için de kullanılmaktadır. Pota tutulan kişinin meydanına

²² Yüüp şak, “Köktin Köklemgiçe”, **Cuñgo Uy ur Me repleri**, haz. Tömür Davamet vd., incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2009, s. 781.

²³ Rahile Davut, Yasin Muhpul, **Uy ur Me rep Medeniyiti 1**, incañ Güzel Senet-Foto Süret Ne riyatı, Ürümçi 2011, s. 27-28; Yüüp şak, “Köktin Köklemgiçe”, **Cuñgo Uy ur Me repleri**, haz. Tömür Davamet vd., incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2009, s. 780.

²⁴ Kurumuş kabak içinde meşrepi için yeti tirilen bu daya “Kök” veya “Kök Hanım” denilmektedir. Bu isim, “Kök Han” sözüne 1. iyelik eki “ım” getirilerek oluşturulmuştur. Bu konuda bk. Yüüp şak, “Köktin Köklemgiçe”, **Cuñgo Uy ur Me repleri**, haz. Tömür Davamet vd., incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2009, s. 780.

²⁵ Rahile Davut, Yasin Muhpul, **Uy ur Me rep Medeniyiti 1**, incañ Güzel Senet-Foto Süret Ne riyatı, Ürümçi 2011, s. 29.

²⁶ Rahile Davut, Yasin Muhpul, **Age.**, s. 25.

²⁷ **Uy ur Tiliniñ zahlik Lu iti**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 1999, s. 215.

çıkması gerekir, e er çıkmazsa büyük saygısızlık addedilir. Kumul’da potanın “dü ep”, “gazir pota”, “örme pota” ve “kızılgül pota” gibi çe itleri bulunmaktadır. Bunlardan dü ep adı verilen pota en eski ve yaygın olanıdır. Dünya, ay ve güne i sembolize eden ekillerin bulunduğu çubuk, “dü ep” olarak adlandırılır. Onun tutulan kısmı havuçtan, güne ekli berengidin, güne 111 dokuz kuru üzüm ve akdikenden yapılır. Me rep meydanında dü ep, hak ve hukukun sembolüdür, yani onu eline alan kimsenin sözüne kulak verilir ve ona saygı duyulur. Kızılgül pota ise son dönemlerde kullanılmaya başlanmıştır.²⁷

Dokuz sayısı, Uygurlar arasında “mukaddes sayı” olarak görülmektedir. Buna bağlı olarak da kök me rebi için dokuz tabak çerez, dokuz karı uzunluğunda koç ve dokuz kandil hazırlanır. Ayrıca dü epteki güne 111’i temsil eden ekillerin de dokuz tane kuru üzümünden yapılması bununla ilgilidir. “Tokkuzluk” adı verilen me rep hazırlığı, kuru üzüm, erik, eftali, elma, kavun, i de, çılan kurusu, ay çiçe i ve fasulye gibi dokuz çe it kuru meyveyi içine alan çerezleri, me rebe katılanlara ikram için dokuz tabak içerisinde hazırlanır²⁸ (Resim 4). Me rep hazırlıkları tamamlandıktan sonra, gençler atlara binerek me rebin yapılacağı köy ya da kasabadaki herkese me rep olacağını haber verirler.

3. Kök Me rebinin crası

Uygur Türkleri arasında, me replerin türüne göre katılımcılar farklılık göstermektedir. Örneğin bölgedeki “Ottuz otul me rebi”ne sadece belli bir yaşın üzerindeki erkekler katılabilmektedir.²⁹ Kök me rebine kadın erkek, yaşlı genç herkes katılabilmektedir. Ayrıca kök me rebinde bir kadın ile bir erkeğin karılıklı oynaması da esastır.

Kök me rebinin düzenleneceği evde ircek, def, berbap ve kalun gibi çalgıları icra eden müzisyenler³⁰ (Resim 5) yerini aldıktan sonra, kadınlar bir tarafa erkekler de bir tarafa oturur (Resim 6). Bir sehpanın üzerine de hazırlanan kök ve dokuz tabak çerez konur. Daha sonra ilk olarak ev sahibi “künçiçek”i eline alır ve sessizlik baları (Resim 7). Ev sahibi kök me rebinin evinde düzenlenmesinden duyduğu memnuniyeti dile getiren bir konuşma yapar. Me rebin ilerleyen zamanlarında “künçiçek”i kim eline alırsa, onun sözü geçerlidir, herkes bu kurala riayet eder ve saygı duyar. Me rep boyunca küñçiçek elden ele dolaır ve onu eline alan kişi me rep te bulunanlardan ne isterse (mukam söyleme, ussul oynama, aka yapma, taklit yapma, beyit söyleme vb.) onu yerine getirmek durumundadırlar.³¹ Daha sonra müzisyenler “Kumul On ki Mukamı”ndan türküler söylemeye balar ve ev sahibi de yeti tirdi i kökü elinde tutarak ussul oynamaya balar. Meydanda birkaç tur döndükten sonra elinde tuttuğu kökü ilk olarak mahallenin aksakalına tutup, kök me rebi düzenlemek için kendi evi seçildiği için ona teşekkür eder ve ağıdaki iiri söyleyerek kökü aksakala verir:³² (Resim 8)

Ki liki ündürdiler bir dane bu dayni,
Su ur ili er barmikin u dan bu dayni,
Kı m yeti tirdi iniz bir tane bu dayı,
Bu bu dayı sulamak için kimse var mı?

²⁷ Rahile Davut, Yasin Muhpul, **Uy ur Me rep Medeniyeti 1**, incañ Güzel Senet-Foto Süret Ne riyatı, Ürümçi 2011, s. 33-34.

²⁸ Abdükerim Rahman, **Age.**, s. 146.

²⁹ Memtili, Tahir, “ İ Rayonidiki Ottuz O ul Me ripiniñ Yerlik Alahidiliki To risida (İ Bölgesindeki Otuz O ul Me rebinin Mahalli Özelli i Üzerine)”, **incañ ctimai Penler Munbiri**, Sayı 3, 2010, s. 96.

³⁰ Uygur me replerinde yer alan müzisyenler, me rebin icra edildiği köy ve kasabada ya ayan ve “el na meci” adı verilen kişilerdir. Bunlar geçimini müzisyenlikle sağlayan insanlar olmayıp, daha çok çiftçilikle uğraşan ve bir müzik aletini “Kumul Mukamları” çerçevesinde icra edebilen kimselerdir.

³¹ Yüsiip şak, “Köktin Köklemgiçe”, **Cuñgo Uy ur Me repleri**, haz. Tömür Davamet vd., incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2009, s. 782.

³² Abdurehim Hebibulla, **Uy ur Etnograpiyisi**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2000, s. 448-449

Su ur ili er bolsikin u dane bu dayni,
Keçe kündüz yat kilurmiz üstün Hudani,
*Ke ke bu bu dayı sulamak için biri olsaydı,
Gece ve gündüz yâd ederiz üstün Hüda'yı.*

Çilli zimistanda öner sebze bizarniñ egili,
Yak ılarınñ hislitidi sebze ündi ki liki,
*Çok so uk günlerde de havuç yeti ir,
yi insanların faziletlerinden kı in da havuç yeti ti.*

Ki liki ungen çeçekniñ tartipi nazik turur,
Sugirit gül çeçekili al an ki i a ik turur,
*Kı in yeti en çiçek çok nazik olur,
O çiçe i sulayan adam ona â ik olur.*

Tam çeçek, tam su çeçek tamdin egiz barmu çeçek,
Körgili kökük çeçek, kötürgili e ir çeçek,
*Duvar çiçe i, suçiçe i duvardan yüksek çiçek var mı?
Seyretmek için ye illi in sembolü, çiçek götürmek için a ır çiçek.*

Bu çeçekniñ taripini mom bilan nam eyliduk,
Bu çeçektin özligara bizmu so a yolliduk,
*Bu çiçe in tarifini mum adını verdik,
Bu çiçekten sizlere de hediye gönderdik.*

Ne miçi lazım bolur, hapızlarni raslisila,
Ussulçi lazım bolur, cuganlarni raslisila,
*Na meci lazım olur, hafızları hazırlayın,
Dansçı lazım olur, kadınları hazırlayın.*

Gazni ottuz, koyni tokuz hemmini tañ raslisila,
Bu oynunniñ ani a gazır-purçak, meve-çeva reslisila.³³
*Otuz ku u, dokuz koyun, hepsini hazırlayın,
Bu oyun için çerez ve kuru meyve hazırlayın.*

Kök me rebinde söylenen iirlere “kök beyiti” denir.³⁴ Aksakal, kökü yukarıya do ru kaldırarak kök me rebinin ba ladı ını ilan eder. Sonra fidanı vermek istedi i ki iye temsili olarak bir koyun, bir takım elbiselik kuma , dokuz tepsi kuru yemi ile birlikte kökü takdim eder. Kökü alan ki i öyle cevap verir:

Çilla zémistanda öner, Çilla kı ayında yeti ir,
Sebze baharniñ evvéli. Havuç bahardan önce.

³³ Abdulkerim Rahman, **Uygur Folkloru**, çev. Soner Yalçın, Erkin Emet, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996, s. 126. Kökü takdim sırasındaki söylenen beyitler, içerik itibariyle aynı olmakla birlikte her me repte farklılık göstermektedir. Bu konuda bk. Yüsüp şak, “Köktin Köklemgeçe”, **Cuño Uy ur Me repleri**, haz. Tömür Davamet vd., incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2009, s. 786; Ay em Ehmethaci Kamili vd. “Kumul Kök Me rebi” **Cuño Uy ur Me repleri**, haz. Tömür Davamet vd., incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2009, s. 44-66.

Abdurehim Hebibulla, **Uy ur Etnograpiyisi**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi, 2000, s. 448-449.

³⁴ Abdulkerim Rahman, **Uygur Folkloru**, çev. Soner Yalçın, Erkin Emet, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 126.

Yah ilarniñ mélisige, *yilerin mahallesinde,*
Sebze ündi ki liki. *Havuç yeti ti kı ın.*

Ki liki üngen çéçekniñ, *Kı ın yeti en çiçe in,*
Teripi nüzük turur. *Her yeri nazik olur.*
Su urup gül çaçkili, *Sulayıp gül açılır,*
Al an ki i a ik turur.³⁵ *Alan ki i â ik olur.*

Bu ki i de me repton sonra u beyitleri söyleyerek kökü üçüncü ki iye uzatır:

Tam çéçek, tam su çéçek *Duvar çiçe i, duvar su çiçek*
Tamdın égiz barmu çéçek *Duvar dan yüksek var mı çiçek*
Körgili köklik çéçek *Görmek için gök çiçek*
Kötürgili é ir çéçek *Götürmek için a ır çiçek*

Bu çéçekniñ teripini *Bu çiçe in tarifini*
Mom bilen nam eyliduk *Mom ile nam eyledik*
Bu çéçektin özlirige *Bu çiçekten kendinize*
Bizmu so a eyliduk *Biz de hediye eyledik*

Gül çéçeklerge orap *Gül çiçeklere dolanıp*
Kökni tuttum alsıla *Kök'ü verdim alın*
Dunyaniñ kari néme *Dünyanın i i ne*
Yırakkına ta lisıla *Uzaklara atın*

78

Egiz-égiz öylirini *Yüksek yüksek evlerini*
Pi kin bilen aklisıla *Pi kin ile beyazlatın*
Kökni koyup öyliride *Kökü koyup evlerinizde*
Cimcitkine yatmisıla³⁶ *Sakince yatmayınız*

Kök me rebindeki önemli uygulamalardan biri de “ok atma”dır. Buradaki “ok” aslında “gün” demektir. “Ok atmak” gün belirlemek demektir. Bu da genellikle “ben bir ok attım”, “ben iki ok attım”, “ben üç ok attım” ekindeki sözlerle belirlenir. “Ben bir ok attım” ifadesi sonraki ak am me rebin o ki inin evinde kutlanaca ı anlamına gelir. “Ben iki ok attım” ifadesi; bir sonraki ak am da me rebin o ki inin evinde kutlanaca ı anlamına gelir. “Atılan ok yanmaydu (Atılan ok geri dönmez)” atasözünde oldu u gibi me rebin devam edece i evler kesinle tikten sonra, o evin sahibi me rep sofrasını hazırlamak durumundadır. Me replerde atılan okların sayısı dokuzu geçmez. Kök me rebinin kimin evinde yapılaca ı dokuz günlük aralıklarla ve ok atma yöntemiyle belirlenerek Nevruz bayramına kadar sırasıyla her gün bir ailede devam eder.

Ok atma i leminden sonra, kökün elden ele dola masıyla me rep devam eder. Kumul kök me rebinde, Kumul on iki mukamı ve halk türküleri icra edilmektedir. Kök me rebi, geleneksel olarak evde düzenlendi i için, evler küçük katılımcılar da çok olmaktadır. Bu durumda kaide

³⁵ Osman smail, **Helk É iz Edebiyatı Hekkide Omumiý Bayan**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 1998, s. 442-443; Kök me rebinde söylenen iirler için bk. Ay em Ehmethaci Kamili vd. “Kumul Kök Me rebi” **Cuñgo Uy ur Me repleri**, haz. Tömür Davamet vd., incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2009, s. 44-66.

³⁶ Osman smail, **Helk É iz Edebiyatı Hekkide Omumiý Bayan**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 1998, s. 443-444.

olarak me rep meydanında sırayla sadece iki ki i oynamaktadır.³⁷ Günümüzde kök me rebi, evlerin yanı sıra birçok köyde “köy odası” ekinde in a edilen geni salonlarda da icra edilmektedir.³⁸

Kök me rebinde ussul³⁹ oynamanın geleneksel birtakım kuralları vardır. Me repte potayı eline alan ki i, istedi i ba ka birini me rep meydanında oynamaya davet ederken sa eli ile potanın alt kısmından tutar, sol kolunu ise arkasına alır. Ardından oynamaya ba lamadan önce öne do ru biraz e ilerek birbirlerini selamlama söz konusudur (Resim 9). Potayı eline alan ki i, birine pota tutarak onu ussul oynamaya, beyit okumaya, aka ya da taklit yapmaya davet etti inde, kar ısındaki ki inin de bu talebe cevap vermesi gerekir. E er pota tutulan ki i, bunlardan hiçbirini yerine getiremezse, üç defa saygı ile tazim kıldıktan sonra elinde potayı tutan ki i iki eli ile potayı ona verir. Me repte bulunan herkes bir defa potayı tuttuktan sonra ikinci kez eline alırsa, potayı daha önce tuttu u birine tekrar tutmaz. Burada en önemli husus, pota tutuldu unda ona uygun kar ılı ı vermektir. Me repte potayı eline alan ki i hem çe itli taleplerini ortaya koymada özgürdür hem de oynamak istedi i ki iyi seçme hakkına sahip olmaktadır.⁴⁰ Kumul kök me rebinde iki ki inin kar ılıklı oynadıkları “ ire ussuli”, “kara çira ussuli”, “tohu ussuli” “çak ussuli” gibi çok sayıda geleneksel oyun vardır ve bunların her birinin kendine özgü müzi i vardır. Kumul kök me rebinde bir kadın ve bir erkek kar ılıklı oynamaktadır (Resim 10). Kadınlar oynarken adımlarını küçük atmak durumundadır, aksi takdirde ayıplanırlar. Ayrıca me rebin kurallarına uymayanlara çe itli cezalar verilir. Bu cezaların bir kısmı toplulu u e lendirme ve güldürme i levini üstlenirken bir kısmı da yeni bir me rep düzenleme gibi a ır cezalar olabilmektedir.

Me rep aralarında kadın ve erkeklerin kar ılıklı iir söylemelerine “beyit söyleme” denir. Bu iirler, sözlü halk edebiyatının önemli unsurları olup yıllardır halk arasında yayılmış olan iirlerdir. Kumul me replerinin vazgeçilmez unsurlarından biri de aka yapma ve taklit oyunudur. Bunu belli ki iler yapar ve yönetir.

Me rebin bitiminden sonra, sonraki gün me rebin düzenlenece i eve “kök hanım”ı bir törenle ta ımaya “kök köçürü ” denilmektedir. Bu, evlilik törenlerinde görülen “gelin göçürme” ile aynı olan bir törendir. Kök hanım en önde ta ınır, asla yere konmaz ve me rebe katılanlar “hay hay ölen” türküsünü söylenerek kökü eve ta ırlar. Kök ta ınırken dü ün törenlerinde oldu u gibi yol kesme ve evin kapısını açmama gibi geleneksel uygulamalar vardır. Yol kesenler, me rep ehlerinden ussul oynamayı veya dokuz kar ı uzunlu unda bir koç talep ederler. Yol kesenler u iiri söylerler:

Ay yüzlük kök hénim	<i>Ay yüzlü kök hanım</i>
Tokkuz gülniñ ser hili	<i>Dokuz güln en iyisi</i>
Ayrılı ka çidimay	<i>Ayrılı a dayanamayıp</i>
Üzüldi yüreknîñ bé i.	<i>Koptu yüre in ba ı</i>

Kökün ta ındı ı evin kapısını kapatarak Kök Hanım’ı içeriye almayanlara kar ı ise u beyit söylenir:

Kök hénimniñ behtini körsile	<i>Kök hanımın bahtını görün</i>
Méhmanlarniñ köplükini körsile	<i>Misafirlerin çoklu unu görün</i>
Kök hénimni köçürüp kelsek	<i>Kök hanımı göçüp getirsek</i>
ikni takival ani körsile	<i>Kapıyı kapatmayı görün</i>

Kök Hanım yeni eve konulduktan sonra da, gelin için söylenen u iir söylenir:

³⁷ Rahile Davut, Yasin Muhpul, **Uygur Me rep Medeniyeti 1**, incañ Güzel Senet-Foto Süret Ne riyatı, Ürümqi 2011, s. 39.

³⁸ 23 Aralık 2013 tarihinde Kumul’un Palvantur Kasabası’nda katıldı ımız me rep, “Palvantur Baziri Kumul Mukamliri a Varislik Kili Orni” adı verilen büyük bir salonda yapılmı tır.

³⁹ Me rep ve e lencelerde icra edilen geleneksel danslara verilen isimdir.

⁴⁰ Rahile Davut, Yasin Muhpul, **Uygur Me rep Medeniyeti 1**, incañ Güzel Senet-Foto Süret Ne riyatı, Ürümqi 2011, s. 39-41.

Etigende kopar bol ay
Tüñlük açar bol ay
Tokkuz o ulluk bir kizlik bol ay
Kotanda koyluk bol ay
É ilda kalilik bol ay
Uçı uzar ay tüvi yéyil ay
Kudukka ta çü kende bol ay
Kara yélimdek yépi kay
Hudayim mübarek kil ay⁴¹

*Sabah erken kalkar olsun
Pencereyi açar olsun
Dokuz o lan bir kıztı olsun
A ilda koyunları olsun
Ahırda inekleri olsun
Ucu uzasın dibi yayılsın
Kuyuya ta dü mü gibi olsun
Kara yapı tırıcı gibi yapı sın
Allah'ım mübarek eylesin*

Kök göçürme esnasında, “Kumul On ki Mukamı”nın 2. mukamı olan “Hay Hay Ölen” türküsü söylenir. Bu mukamın ismindeki “Hay Hay” güzellik anlamını ifade ederken “ölen” kelimesi ise “ye ile bürünen tabiatı” ifade eder. Bu mukam, yeni yılın/yeni hayatın bahar güzelliği içerisinde geçmesi ümidinin bir yansımasıdır.⁴²

Hay hay ölen, hay ölen
Ba ladıla.
Gülni alıp ay çimenge
Ta ladıla.

*Hay hay ölen, hay ölen
Ba ladı.
Gülü alıp ay çimene
Attılar.*

Hay hay ölen, hay ölen
Bar mu hayat?
Karçu imdek boyuñ a
Boldum sayat (ovçi).

*Hay hay ölen, hay ölen
Var mı hayat?
Kartal gibi boynuna
Oldum avcı.*

Hay hay ölen, hay ölen
Toyıñız boldı.
Altun kö üge oral an
Öyiñız boldı.

*Hay hay ölen, hay ölen
Toyunuz oldu.
Altın güümü ile donanan
Eviniz oldu.*

Hay hay ölen, hay ölen
z kelidu.
Kızıl ton a pürkünüp
Kız kelidu⁴³

*Hay hay ölen, hay ölen
z geliyor.
Kırmızı kıyafetli
Kız geliyor.*

Kök göçürmeden sonra, kökün getirildiği evin salonuna müzik ve oyun eli inde kök yerle tirilir. Sonraki gün kök me rebi bu evde devam eder. Bu ekilde ilk karın ya masıyla ba layan kök me rebi, 21 Mart Nevruz bayramında gerçekte tirilen “bahar me rebi”ne kadar her ak am bir evde devam eder. Nevruz bayramından bir gün önce icra edilen son kök me rebinin ardından “kök” bir akarsuya bırakılır.

4. Sonuç

Uygur Türklerinin sosyal hayatında önemli yer tutan, dinî ve millî açıdan özel bir anlama sahip olan ve belli bir takvime ba lı olarak kutlanan Uygur halk me replerinin tarihi oldukça eski dönemlere uzanır. Müzik, arki ve dans gibi birçok unsuru içinde barındıran, on iki makam etrafında ekillenen ve geli en Uygur müziği, me replerde bütün güzelliğiyle sergilenmektedir.

⁴¹ Rahile Davut, Yasin Muhpul, *Uygur Medeniyeti 1*, İnce Gül Senet-Foto Süret Ne riyatı, Ürümçi 2011, s. 49-50.

⁴² Rahile Davut, Yasin Muhpul, *Age.*, s. 36.

⁴³ Rahile Davut, Yasin Muhpul, *Age.*, s. 38.

Marko Polo ba ta olmak üzere seyyahların kaleme aldığı eserlerde de bu durum açıkça anlatılmaktadır.

Uygur me repleri müzik ve halk danslarının yanı sıra geleneksel yemeklerin de sunulduğu bir törendir. Birçok toplumsal uygulamada, ritüelde ve ölemlerde yemek yeme eylemi ortaklaşa davranış kategorilerinden biridir. Bununla beraber yemek yeme eylemi, bu toplumsal uygulamadaki davranış biçimi ve nedenlerinin (statü simgesi; dostluk, iletişim aracı; eğlence aracı; toplumsallaştırma aracı) birer aracı ya da simgesel gösterimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Uygur me replerinde yeme-içme faaliyetleri, aynı zamanda geleneğin yeni nesillere aktarımını işlevini üstlenmektedir. Dede Korkut Kitabı’nda “Kız anadan görmeyince ölümler almaz, o ul atadan görmeyince sufra çekmez.”⁴⁴ ifadesinde ifade edilen geleneğin aktarımı, me replerinde kendini göstermektedir. Çünkü me replerinde çocuklar, misafirlere davet, sofraya serme, sofradaki misafirlere hizmet etmenin kaide ve kuralları ve büyüklere hürmet etme gibi sosyal davranışları öğrenmektedirler.

Uygur me repleri müzik, dans ve yemek içmeye dayalı eğlencenin yanı sıra toplumsal dayanışma, birlik ve beraberliğin sağlandığı törenlerdir. Örneğin; “adavetni yuyu (barınma) me rebî, birbirleriyle kavgalı veya küskün olan iki kişiyi barıntırmak için yapılır. Yiğitleri ortaya çıkıp, her ikisinin küskünlük sebebini sorar. Onları dinledikten sonra, birbirlerine çay veya nargile ikram etmelerini ister. Çay veya nargile veren ve içen kişi barınmış olur. Yiğitlerin barınma teklifini kabul etmeyen kişiyi topluluk kötü gözle bakar. Bunun yanı sıra me replerinde, me rebînin düzenlendiği mahalle ya da köyün genel problemleri ele alınır. Örneğin; doğum, düğün ya da ölüm olan ailelerin durumu görülmüş ve yardıma ihtiyaçları varsa bunlara yardımda bulunulur.

Uygur kök me rebî gençlerin edebî erkân, kaide kural ve ahlâkî davranışları öğrettikleri bir törendir. Bir başka ifadeyle çocukların sosyalleşmesi ve toplumsal kuralları öğrendiği bir eğitim kurumudur. Uygur Türklerinin kültürel davranışlarına ilişkin hemen bütün unsurları ihtiva eden bu me rebî, çocukların müzik aleti çalma, türkü söyleme, birbirini dansa davet etme, sofraya serme gibi me rebî meydanının kurallarını öğrenmesiyle günümüzde de varlığını canlı bir şekilde sürdürmektedir. Tabiiattaki doğayla ilgili ekseninde ortaya çıkan kök me rebî, günümüzde Uygur Türklerinin kaynaşması ve birlik beraberliklerinin temini bakımından önemli fonksiyonlara sahiptir. Eski Türk düşünce ve inanış sistemine bağlı sayısız ritüeli içinde barındıran (dokuz, güneş, ay ve dünyanın sembolü, tavuk ve horoz, ok atma vb.) kök me rebî, günümüzde Uygur Türklerinin kültürel kimliklerini sürdürmede önemli rol üstlenmektedir. Çünkü me repler, Uygur Türkleri için bir canlanma, yenilenme, sosyal dayanışma ve sosyal dayanışma anlamına gelmektedir.

Uygur kök me rebîni yapı, işlev ve içerik bakımından incelediğimizde, Anadolu erkek toplantılarının⁴⁵ kaynağını bu me replerin oluşturduğunu söylemek mümkündür. Anadolu’da “yaren örgütü”, “kürsübaşı sohbeti”, “barana sohbeti”, “gezek”, “cümbüş”, “kef ya da keyif”, “erfene/arifane/arfene” ve “sıra gecesi” gibi farklı şekillerde adlandırılan ve bu toplantıların zamana, coğrafyaya ve dinî yapıdaki değişime bağlı olarak mahiyetinin bazı açılarından me replerden farklılaştığını görmekteyiz. Ancak tarihsel arka planı ve kurumsal bir yapı olarak kök me rebî ile Anadolu erkek toplantılarının toplumsal yapı içinde birçok benzer işlevi sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu törenler, katılımcılarına sosyal yaşam içinde toplumsal dayanışma, örnek birey olma, bireysel ve toplumsal zorluklarla mücadele etme, kardeşlik, saygı, dostluk gibi kavramları öğretme ve bu kavramları genç katılımcılara telkin etme gibi birçok önemli işlevi sahiptir.

⁴⁴ Muharrem Ergin, **Dede Korkut Kitabı I**, TDK Yayınları, Ankara, 1997, s. 74.

⁴⁵ Anadolu erkek toplantıları ve ihtiva ettiği unsurlar hakkında geniş bilgi için bk. Mehmet Emin Dede, **Anadolu Erkek Toplantılarının Halkbilimsel İncelenmesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, 72 s.

KAYNAKLAR

- ARSLAN, Mustafa-Adem ÖGER, “Uygur Türklerinde Bazı Çalgılar ve Çin Kültürüne Etkisi”, **Türk Dünyası ncelemeleri Dergisi**, VIII/2, zmir 2008.
- Cungo Uy ur Me repleri**, haz. Tömür Davamet vd., incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2009.
- DAVAMET, Tömür, “Uygur Me repliri Hekkide”, **Cuñgo Uy ur Me repleri**, haz. Tömür Davamet vd., incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2009.
- DAVUT, Rahile-Yasin MUHPUL, **Uy ur Me rep Medeniyiti 1**, incañ Güzel Senet-Foto Süret Ne riyatı, Ürümçi 2011.
- DEDE, Mehmet Emin, **Anadolu Erkek Toplantılarının Halkbilimsel ncelenmesi**, (Yayımlanmamı Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012.
- Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I-III**, çev. Besim Atalay, TDK Yayınları, Ankara 1992.
- EHMETHAC KAM L , Ay em vd. “Kumul Kök Me rebi” **Cuñgo Uy ur Me repleri**, haz. Tömür Davamet vd., incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2009.
- ERG N, Muharrem, **Dede Korkut Kitabı I**, TDK Yayınları, Ankara 1997.
- HEB BULLA, Abdurehim, **Uy ur Etnografiyisi**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2000.
- SHAK, Yüsüp, “Köktin Köklemgiçe”, **Cuñgo Uy ur Me repleri**, Yay. Hzl. Tömür Davamet vd., incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2009.
- SMA L, Osman, **Helk É iz Edebiyatı Hekkide Omumiy Bayan**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 1998.
- NEC P, Emir Necipoviç, **Yeni Uygur Türkçesi Sözlü ü**, Rusçadan çev. klil Kurban, TDK Yayınları, Ankara 1995.
- ÖGER, Adem, **Uygur Türklerinde Törenler ve Bayramlar**, Grafiker Yayınları, Ankara 2013.
- RAHMAN, Abdükerim, **Uy ur Örp-Adetliri**, incañ Ya lar-Ösmürler Ne riyatı, Ürümçi 1996.
- RAHMAN, Abdülkerim, **Uygur Folkloru**, çev. Soner Yalçın, Erkin Emet, Kültür Bakanlı ı Yayınları, Ankara 1996.
- TAH R, Memtili, “ li Rayonidiki Ottuz O ul Me ripiniñ Yerlik Alahidiliki To risida (li Bölgesindeki Otuz O ul Me rebinin Mahalli Özelli i Üzerine)”, **incañ ctimai Penler Munbiri**, Sayı, 3, 2010.
- TURD , Abdül ekür, “Halkın Sanat Okulu Uygur Halk Me repleri”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C. IV, Kültür ve Turizm Bakanlı ı Yayınları, Ankara 1982.
- Türkçe Sözlük 2**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- Uy ur Tiliniñ zahlik Lu iti**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 1999.
- YÜSÜPCAN, Yasin, “Türk Kültürünün Çin Kültürü Üzerindeki Etkileri”, **Turkish Studies**, Volume 4/3, 2009.

EK: RES MLER

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

● Uygur “Kök Meşrebi” Üzerine Bir Değerlendirme

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

● Uygur “Kök Meşrebi” Üzerine Bir Değerlendirme

Resim 9

Resim 10

Resim 11